

и обобщено да звучи подобна формулировка (а справедливо ли е да изискваме от есесиста педантичната точност на научното изложение?), тя разкрива стремежа на автора да надхвърли рамките на психологическото портретуване, за да види в тези ярки индивидуалности типични проявления на нашата характерология и народопсихология в един от „звездните мигове“ на историята.

Третият — Захари Стоянов — е нещо съвсем друго, особено в 1876 г., както е ограничил задачата си С. Янев. Тук неговата задача е и най-лека, имайки пред вид „Записките. . .“, но и най-трудна, защото тогава Захари Стоянов вече не е — образно казано — медвенското овчарче, ала и още не е летописецът на Априлската епопея. Необходим е много точен усет, като се има пред вид, че по необходимост изследователят ще черпи сведения главно от „Записките. . .“, за да се види именно „Захари Стоянов сред българския живот в 1876 г.“, както е озаглавил есето си С. Янев.

Но едно подобно ограничение не е случайна. Единствен той през 1876 г. е още във възходящата крива на своя живот; и Бенковски, и Волов са достигнали апогея си, най-голямото си дело — неговото твърда предстои. В него сякаш се възплава жилавата жизнена сила, която зрее в изпитанията и чака своя час. Подобна трактовка хвърля нова светлина и върху отделни моменти от творчеството му — като пример бих посочил тезата за „ренесансовия смях“ в „Записките. . .“ (в смисъла, даден от Бахтин в този термин).

Бих могъл да се спра на още много интересни моменти в трите есета, но това би отклонило вниманието ни от основното — концептуалната цялостност на тази книга. Разбира се, това концептуално единство трябва да се схваща правилно, за да избегнем недоразуменията — С. Янев няма амбицията да обясни станалото (иначе само личностите биха били фатално недостатъчни), той не си присвоява правата на историка. И думите от предговора „Случайно събрани в Четвъртия революционен окръг, те са си закономерно нужни, за да стане така, както стана това, което в трите други подготвени окръзи не стана, както бе замислено и както бе нужно за историята“ имат стойността на един необходим акцент, но не и на методологическа платформа. Защото при цялото си уважение към историческото събитие, архивните източници, при цялата си фактологическа прецизност авторът е насочил вниманието си не към историята в собственния смисъл на думата, а към българската характерология и народопсихология, възплътена — и изразена в действие — от тримата герои на Априлската епопея.

Естествено в това отношение С. Янев следва една немногочислена, но жива и из-

вънредно актуална днес традиция, която в последно време ни обогати с такива ярки книги като „Българският Великден, или страстите български“ на Тончо Жечев, или „Българи“ на Ефрем Каранфилов. Безспорно това е израз на една органична необходимост на нашето общество, на една остра жажда по самопознание — познание на българина и българското в историята. И в това отношение „Корени“ на С. Янев е не само успех за автора си, но и определен принос в изследването на нашата характерология и народопсихология.

Христо Стефанов

„НЕОФИТ БОЗВЕЛИ“ от ЖЕЧО АТАНАСОВ

С., Изд. на НС на ОФ, 1976

Като книга шестнадесета от библиотеката „Бележити българи“ Изд. на Отечествония фронт ни поднесе биографията на Неофит Бозвели от Жечо Атанасов. Литературното претворяване на книжовното и обществено дело на този изтъкнат наш възрожденец е не само оправдано — то запълва една отдавнашна празнина в популяризирането на най-ценното от възрожденското ни наследство.

Нешо повече, едва ли има друга форма на научно изследване, която по-успешно да очертае величината на неговата личност и необикновената му съдба, както литературната биография. Това е така поради своеобразието на историческата ценност на делото му — оставило след себе си преди всичко дирята на една изключителна индивидуалност, която бихме могли да поставим наред с фигури като Паисий, Г. С. Раковски и П. Р. Славейков. Едно вникване в съдбата и личността на Неофит Бозвели би ни дало възможност, от друга страна, да съдим по-пълно за типичните черти на българския възрожденски дух, проява на най-ценните качества на нашия народ.

Използването на биографията за очертаване на жизнения и творчески път на една личност като Неофит Бозвели поставя високи изисквания спрямо автора. Оскъденият изворен материал, с който разполагаме, липсата на точни исторически сведения за голяма част от живота му е първата, но не единствена трудност. Необикновената, пълна с превратности съдба на Неофит Бозвели, която го поставя в контакт с най-различни личности, изисква отлично познаване на историческата епоха и нейните конфликти, както и задълбочено проучване на живота и дейността на редица тогавашни културни и политически дейци —

Емануил Васкидович, Райно Попович, Константин Огнянович, Иларион Макариополски, княз Богориди, княз Чарториски и др. Към това трябва да прибавим и своеобразната историческа интуиция, която трябва да притежава авторът, за да направи живи и понятни за нас както сложните обществени отношения, така и психологията на личностите.

Трябва веднага да отбележим, че Жечо Атанасов е подходил към историческия материал с разбиране и чувство за отговорност. Книгата е композирана според хронологическия принцип, като в отделните главни авторът подробно проследява жизнения и творчески път на Неофит Бозвели, стремежи се да привлече всички известни данни за него. Ж. Атанасов борави с историческите сведения точно и достоверно, без да се впуска в необосновани хипотези и излишни тълкувания. Личи стремежът да се поставят съдбата и делото на големия наш възрожденец в контекста на епохата, която оплодотворява идеите му и която е причина за превратностите в неговия живот. В това отношение Ж. Атанасов показва добро познаване на Възраждането като цяло и вникване във фактите. В книгата е намерил място възрожденският облик на градовете Свищов и Цариград, които играят важна роля в жизнения път на Н. Бозвели. До известна степен подробно са характеризирани някои възрожденски дейци, с чиято съдба се преплитат определени моменти от борбата му за просвета и църковна независимост — Емануил Васкидович, Райно Попович, Иларион Макариополски, Константин Огнянович.

Но тези безспорни достойнства на книгата — уметелото боравене с историческия материал и добрата осведоменост за особеностите на епохата — за съжаление някак се губят и избледняват на общия фон на повествованието. Те не се открояват като ярки шрихи и оригинални наблюдения, а се сливат в монотонен, последователен равен наниз от събития и факти. Може би основната причина за това впечатление е господстващата описателност в стила на автора и липсата на ярко изявено авторско отношение към фактите, а понякога и към героите. Разбира се, има моменти, когато като че ли описателността е надмогната и повествованието заживява с по-жив ритъм — например разказа за контактите на Неофит Бозвели с Михаил Чайковски и княз Чарториски. Тук е включена и една интересно замислена глава — „Сведения за Неофит Бозвели и Иларион Макариополски в рапортите на Чайковски“, която ни дава възможност да погледнем личностите на нашите патриоти с очите на един чужденец, който оценява по достойнство качествата им. Сред споменатите, интересни моменти в книгата

може да се отбележи още главата „Тъгата за един млад българин“, в която авторът обрисова един ученик и духовен последовател на Неофит Бозвели — Николай Димчов — според очерка на самия Бозвели за него. Изброяните няколко глави обаче не са в състояние да разчупят общия тон на изложението, да дадат по-ярко и запомняща се физиономия на книгата.

Недостатъците на авторския подход към материала личат особено при два случая — при използването на части от писмата на Н. Бозвели за обрисване на личността му и при анализа на книжовното му дело. Замисълът да се привлече кореспонденцията на горещия патриот и неуморен поборник за църковна свобода за по-пълна характеристика на индивидуалността му, макар и неособено оригинален, е сполучлив и би могъл да бъде много резултатен за цялостното изграждане на образа. Авторът е съумял да подбере подходящи откъси, но те най-често са съпроводени от оскъден коментар, който често представлява преразказ на току-що цитирания текст. От същия недостатък страдат и анализите на литературните произведения на Неофит Бозвели, намерили място в главите „Радетел за всеобща просвета“, „Поетични опити за отдушник на страданието“, „Достоверен разговор с въображаемите“, „Зовът на Мати Болгария“ и др. В по-голямата си част анализите по-скоро запознават читателя със съдържанието на споменатите произведения, отколкото да разкриват тяхната специфика и художествени особености. На места пестеливостта на характеристиките стига до сухост, което се отразява и на общото ниво на тези глави от книгата. В сравнение с останалите и особено с разказа за контактите на Неофит Бозвели с Михаил Чайковски и княз Чарториски споменатите глави са определено неравностойни.

Н. Бозвели като личност, съдба и историческо дело представлява рядко богатство за литератора-биограф. Неговият жизнен път предлага голямо разнообразие от неочаквани ситуации, а характерът му — изключителен пример на непоколебима целенасоченост и всеотдайна борба за най-светли идеали. В резултат на едно пълно и всеотдайно обгръщане на неговото дело трябва да засие с пълен блясък обаятелната личност на страдалец, отдал изцяло енергията си, книжовния си талант и най-подир живота си в апостолското служение на народа. Това в същност е и основното предназначение на биографията като жанр и по това, както отбелязахме още в началото, тя се отличава от всякакво друго научно или литературно изследване. В случая обаче Ж. Атанасов не се е домогнал до яркото пресъздаване на извънредно интересния образ на

Неофит Бозвели. Авторът не е успял да намери обединяваща връзка между отделните глави, така че тяхното звучене да се слее в едно и да завладее читателя. Липсва неспокойният бунтовен дух на Н. Бозвели и дори последната глава, озаглавена „Личност“, не може да замести отсъстващото авторско отношение в предхождащите я двадесет и осем глави.

Крайният резултат от тази книга е още един повод да се убедим, че натрупването на исторически факти, дори и най-съвестно интерпретирани, без да се обединят от живо и сърцато отношение на автора, без да се извлече от тях проникновено обобщение, което да кореспондира с мирогледа на нашия съвременник, се превръща в статистически низ от сведения, който осведомява, но не завладява.

В заключение не можем да отменим и една слабост на самото издание. На фона на общо сполучливото оформление на книгата — добре подбрани и изпълнени илюстрации и факсимилета, отдели „Кредо“ и „За делото му“ в края на книгата с мисли на Неофит Бозвели и за него, както и „Кратък летопис на страдалеца“ с най-важните дати в живота му — правят особено неприятно впечатление многобройните печатни грешки, които понякога са по две-три на страница. Очакването на читателя да намери в книгата обичайния в такива случаи фин с отбелязани и поправени печатни грешки не се оправдава. Наложително е Изд. на Отечествония фронт да обърне внимание на този пропуск, защото именно такива дребни, но досадни пропуски могат да развалят впечатлението от иначе чудесната поредица „Бележити българи“.

Анисава Милтенова

ЛИХАЧОВ Д. С., ВЕЛИКОЕ НАСЛЕДИЕ
(КЛАССИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
ЛИТЕРАТУРЫ ДРЕВНЕЙ РУСИ)
Москва, Современник, 1975

Във всеки труд на акад. Д. С. Лихачов читателят е свикнал да намира нови открития, интересни мисли, преосмисляне на общоприети концепции, дискуссионни постановки и решения. Новата книга на бележития съветски учен — „Великото наследство“, посветена на класическите произведения на руската литература през X—XVII в., ще задоволи интереса както на учения-специалист, така и на широката публика.

„Великото наследство“ не е история на литературата, нито обзор на най-важните паметници на древноруската литература. В него са анализирани само класическите произведения, само онези, които могат да бъдат оценени като образцови и са станали символи на руската култура.

Кои произведения Д. С. Лихачов счита класически и поставя в една редица с най-хубавото, сътворено от признатите класици на руската литература — Пушкин, Толстой, Горки? В тринадесетте глави на своя труд той избира следните класически произведения от осемвековното литературно наследство: „Слово за закона и благодатта“ от Иларийон, „Повест за изминалите времена“, Съчиненията на княз Владимир Мономах, „Слово за похода на Игор“, „Моление“ на Данаид Заточеник, „Повест за разоряването на Рязан от Батий“, „Задонщина“, „Повест за Петър и Феврония Муромски“, „Пътване през три морета“ на Афанасий Никитин, Съчиненията на цар Иван Василевич Грозни, „Повест за Тверския Отроч манастир“, Съчиненията на протопоп Авакум и „Повест за Скръбта-Злощастие“. Без съмнение избрано е най-хубавото от древноруската литература. Впрочем в този низ биха могли да се включат и други литературни шедеври, като „Сказание за Борис и Глеб“, „Ходене на игумен Даниил“. Особено жалко е, че не са представени великолепните сатирически и битови повести от XVII в., знаменитата „Повест за Фрол Скобеев“, „Поетическа повест за Азовската обсада“. За избора обаче винаги може да се спори. Ако изхождаме от високите изисквания за класичност, то от „Великото наследство“ биха могли да отпадат „Задонщина“ (поради своята предназначена вторичност), не така широко известната „Повест за Тверския Отроч манастир“ и може би съчиненията на Иван IV, които стоят на границата на художествената и деловата литература. Но няма още точни везни, за да отмерим кои произведения можем да считаме класически и кои „просто хубави“ в руската литература.

Като първо произведение на древноруската литература Д. Лихачов счита „Реч на философа“ — съчинение, изградено на основата на преводни произведения и включено в състава на най-древния руски летопис. В това произведение, в което е изложена световната история под формата на ораторско обръщение към княз Владимир Святославич с цел да го убеди да приеме християнството, вече са отразени типичните черти на древноруската литература — историзъм, монументалност, идеализация, етикетност и пр. Неговият автор умело използва историческите и легендарни данни за педагогическото въздействие, за утвърждаване на своята идея. Именно с